

A szófiai Magyar Kulturális Intézet

Király Zoltán

A volt úgynevezett népi demokratikus országok között a háború után sorra megkötött államközi és kulturális egyezmények alapján, a bolgár-magyar kulturális egyezmény egyik pontjának eredményeként 1948-ban nyílt meg Szófiában a Magyar Kulturális Intézet. Az avató ünnepség magas szinten, a Magyar Kulturális Napok keretében, a főváros egyik jelentős eseményeként zajlott le. Bolgár részről a Minisztertanács első elnökhelyettese, a Bolgár Kommunista Párt KB első titkára, a Bolgár-Magyar Baráti Társaság elnöke, *Trajcsko Kosztov* mondott megnyitó beszédet. (Az a *Trajcsko Kosztov*, aki a háború előtt az illegális Kommunista Párt egyik legnagyobb szervezője, ideológusa és harcosa volt, s akit a Magyar Intézet megnyitását követő esztendőben, 1949-ben a dimitrovi kommunista rezsim hamis vádak alapján, párt- és államellenes tevékenység címén bíróság elé állított és kivégeztetett.) Rajta kívül megjelentek a bolgár minisztériumok, az egyetem, a tudományos élet képviselői, a Bolgár Néphadsereg egyik tábornoka, valamint neves közéleti személyiségek. A magyar küldöttséget *Hajdú Gyula* államtitkár vezette, képviseltette magát a magyar Külügy- és Oktatásügyi Minisztérium, a Magyar Írók Szövetségétől *Szabó Pál* író és *Zelk Zoltán* költő, egy szlavista professzor, valamint *Safranko Emánuel* szófiai magyar nagykövet. Az új intézmény első igazgatója Dr. *Bödey József*, a neves bulgarista kutató lett (akinek a szerkesztésében jelent meg később, 1956-ban az első és mindmáig egyetlen nagy bolgár-magyar szótár), s aki egyszemélyben látta el az intézeti munka minden akkori feladatát.

Kezdetben csupán információs jellegű feladatokat látott el a szófiai intézet: Magyarországról rendszeresen kapta az információs és propaganda anyagot, amit protokoll lista alapján, vagy az iránta érdeklődők között terjesztett és osztogatott. Az alapítástól kezdve megindult a könyvtár munkája is. Bárki szabadon bejárhatott az intézetbe olvasni a magyar újságokat. Bödey igazgató úr ingyenes magyar nyelvtanfolyamot indított, tanított magyar irodalmat az egyetemen, majd az egyetemi magyar órákat is az intézetben tartotta. Tankönyv hiányában kis bolgár-magyar nyelvtant állított össze, amit elég terjedelmes szöszedettel egészített ki, és ezt a magyar nagykövetség segítségével sokszorosította. Azóta neves újságróvá, tudóssá, politikussá vagy egyetemi tanárrá lett sok hungarológus nála kezdett ismerkedni a magyar kultúrával, és tanulta meg a magyar nyelvet.

Az intézet fő programjai a gyakori előadások, szakmai találkozók voltak. Magyarországon járt bolgár szakemberek számoltak be ottani tapasztalataikról, Bulgáriába látogató delegátusok, írók tartottak előadásokat. Egy ilyen bulgáriai látogatás eredményeként született meg például *Ilyés Gyula* érdekes versciklusa, a *Tíz nap Bulgáriában* című verses útirajz. Az 1950-52-es években gyakran megfordult az intézetben a fiatal, akkor bolgár ösztöndíjas *Nagy László* költő, hogy felkészüljön nagyszerű műfordítói hivatására.

Időközben az intézeti munka egyre sokrétűbbé vált, kinőtte addigi szűk kereteit. Új székhelyet kapott Szófia centrumában, a volt Luxor kávéház helyiségeiben. 1968-ban hozzáértő, avatott szakember, *Sipos István* irodalomtörténész lett az intézet vezetője, s az ő sokéves munkálkodása eredményeként vált e kis magyar műhely igazi kulturális centrummá Szófiában. A helyiséget átépítették, megnövekedett a munkatársak létszáma, kiépültek a jelentős fővárosi és országos kapcsolatok. A programokat kiterjesztették, vidéken is szerveztek magyar kulturális napokat komplex műsorsorozatokkal. A sumeni Kossuth Lajos Múzeum akkori igazgatója, *Ivan Popovszki* kezdeményezésére 1969-ben magyar költők műveiből szavalóversenyt rendeztek Sumenben, amely aztán évenként, később két évenként ismétlődve, országos méretű szavalóversennyé nőtte ki magát, s 1990-ig 22 alkalommal, nagy si-

kerrel került megrendezésre. Többször szervezett az intézet „Ki tud többet Magyarországról?” című vetélkedőt, amelyek döntőit a bolgár televízió is közvetítette. Két magyar nyelvtanár közreműködésével 1968-ban megindult az intézet égisze alatt a szervezett magyar fakultatív nyelvoktatás, amelyre az első tanév kezdetekor közel 400 fő iratkozott be. Tervszerűvé váltak a Magyarországról meghívott szakemberek előadásai, zeneművészek koncertjei, magyar írók és költők irodalmi estjei, képző- és iparművészek bemutatkozásai, magyar múzeumok anyagainak vendégiállításai, magyar filmek sorozatos bemutatói. Az éveken át tartott rendszeres programok során Bulgária népe és értelmisége valóban megismerkedhetett nemcsak az állam által támogatott, hivatalosan utaztatott, protokoll és propaganda jellegű magyar „irányított” kultúrával, hanem az igazi magyar művészettel is olyan kiváló magyar alkotók által, akik eljutottak Bulgáriába, mint Nagy László, Sánta Ferenc, Fodor András, Szabó Magda, Ratkó József, Szakonyi Károly írók; Csohány Kálmán, Reich Károly grafikusművészek, Kiss Sándor szobrász; Kocsis Zoltán, Schiff András, Mátyás Mária, Moldován Stefánia, Pitti Katalin, Tokodi Ilona, Ütő Endre, Tarjáni Ferenc előadóművészek; Durkó Zsolt zeneszerző; a *Déli* báb, a *Muzsikás*, a *Sebő Együttes*; neves filmrendezők és még sokan mások.

Az 1980-as években, Sipos István igazgató második mandátuma idején az intézeti munka még sokoldalúbbá vált, olyan lelkes és képzett munkatársai által is, mint Druzsinsz Ferenc, Hadnagy Lajos és Nagyszentpéteri Géza igazgatóhelyettesek. Közös munkájuk és ötleteik eredményeként indult meg az intézet rendszeres kiadványa, a *Prozorec - Ablak* című, negyedévenként megjelenő bolgár nyelvű folyóirat. Állandó rovataiban a bolgár olvasó képet kap aktuális magyarországi eseményekről, a bolgár-magyar kulturális kapcsolatokról, a közös múlt történelmi és egyéb kapcsolatainak kutatásairól, a gazdasági élet kérdéseiről, műfordítóink munkásságának legújabb eredményeiről, új magyar és bolgár könyvekről, stb.

1983-ban indult meg a *Magyar Kulturális Intézet Könyvtára* című sorozat, amelyben kisformátumú, fűzött, csinos kiállítású könyvek jelentek meg bolgár nyelven, a magyar irodalom kiváló műfordítóinak tolmácsolásában. Eddig a következő négy kötet látott napvilágot: Juhász Gyula és Babits Mihály válogatott versei - 1983.; „Emlé-

kezünk”. Bolgár költők 40 verse Magyarországról - 1985.; „Lélektől lélekig”. Kosztolányi Dezső és Tóth Árpád válogatott versei - 1986.; A Magyar Kulturális Intézet 40 éve - 1988.

Ezidőből ered az a nagyszerű kezdeményezés is, hogy az intézet együttműködésre lépett a szófiai Szatíra Színházzal, magyar szerzők darabjainak előadására. Az addigi moziateremben kamaraszínpadot alakítottak ki, ahol a Szatíra Színház kiváló színtársulata rendszeresen magyar kamaraműveket ad elő. Őt színházi évadban 1988-ig a következő magyar írók darabjait játszották: *Örkény István*, *Csurka István*, *Kertész Ákos*, *Karinthy Ferenc* és *Schwajda György*. Valamennyi nagy sikert aratott, magas nézőszámot ért el.

Az intézet felszereltsége, korszerűsítése

Nagy kiállítótermünk alkalmas sokféle jellegű kiállítás megrendezésére. Ezenkívül igen jó az akusztikája, koncertteremként is nagyon jól használható akár énekes, kamarazenei vagy zenekari előadásokra. Benne 80-90 ülőhelyet tudunk biztosítani. Saját hangversenyzongoránk is áll benne. Alagsori színház- és moziatermünk 106 férőhelyes, hozzá tartozó színházi öltözővel, valamint vetítőfülkével, benne nagyteljesítményű filmvetítőtűgépekkel. Ugyanitt vannak külön filmraktár és anyagraktár helyiségeink. A kiállítóterem mellett még egy kisebb, 12-15 fő befogadóképességű tanácssteremmel rendelkezünk. Az emeleten az irodák mellett kis fotolabor és xerox másológép segíti munkánkat.

Az utóbbi 2-3 esztendő során azonban több új műszaki berendezésnek kezdtük érezni a hiányát. Köszönet érte a Művelődési és Köznevelési Minisztériumnak, intézetünk mára jelentős mértékben korszerűsödött. Régi, megoldatlan probléma volt a háromszintes belső tér szükséges légcseréjének biztosítása, és különösen az alagsori színházterem igen gyenge szellőztethetősége. Egy-egy előadás alatt néha szinte az elviselhetőség határáig befűledt a légtér, penészedtek a falak. 1989 nyarán és őszén a minisztérium nagy teljesítményű nyugatnémet szellőztetőberendezést építtetett be, amelynek a segítségével néhány percen belül kiszellőztethető az egész intézet. A munkálatok alatt derült ki, hogy a több éve állandó használatnak kitett színpad is életve-

szélyesen elkorhadt, tönkrement. A felmerült többletköltségek ellenére engedélyt kaptunk annak is a teljes átépítésére. Korszerű, vasvázás színpadteret terveztünk, amely sokkal több technikai és szakmai lehetőséget biztosít a színelőadásokhoz. Ennek eredményeként a Szatíra Színház és más színtársulatok bevonásával csupán az 1990-es évadban 96 előadásnak tapsolható közönségünk. Bemutattak két újabb magyar darabot, *Hubay Miklós* és *Szakonyi Károly* műveit. Jelenleg ismét két magyar színdarab bemutatójára készülnek.

Kiállítási termünkben az egyik utcai fronton a megfelelő falfelület hiánya miatt sok gondot okozott nagyobb kiállítások megrendezése. Ennek megoldására főhatóságunk helyi adottságainkat felmérve, új installációt terveztetett és építtetett be, amely mozgatható, alakítható felületeket biztosít. Ezen kívül szükség esetén, rövid időn belül üvegezett vitrinek is kialakíthatók elemeiből.

Intézeti videotékánk néhány év óta indult gyarapodásnak, de videoprogramokat csak tv-készülék segítségével tudtunk rendezni. 1990-ban kérésünkre a minisztérium nagy teljesítményű, igen korszerű REVOX hifitoronyot, videokivetítő készüléket és vetítővásznat bocsátott rendelkezésünkre, amelyek segítségével az elvárásoknak megfelelő szintű, tökéletesen élvezhető, nagyközönség számára hozzáférhető videókat tudunk rendezni. Videotékánk is közel száz új vidofelvétellel gyarapodott.

Végül meg kell említenünk, hogy az évek során igen elhasználódott régi típusú magnetofonkészülékes nyelvi laborunk, amely százak és százak magyar nyelvtanulását szolgálta. Ennek pótlására modern, hordozható bőrdiáblabor állíthattunk munkába már az 1990-91-es tanévre.

A bulgáriai hungarológia támogatása

Az intézet működési körének jelentős területe a hungarológiai munka támogatása, fejlesztése. Rendszeresen figyelemmel kísérjük a Bulgáriában megjelenő magyar vonatkozású szak- és szépirodalmat, gyűjtjük az ezekre vonatkozó cikkeket, írásokat. Igyekszünk építeni és bővíteni a kapcsolatot a bolgár sajtóval, a tömegkommunikációs fórumokkal. E tevékenységnek része a már említett Prozorec című kiadványunk is, amely 800 példányban jelenik meg, s az egyéni

igénylőkön kívül rendszeresen kapják a fővárosi és vidéki egyetemek, főiskolák, könyvtárak, kulturális intézmények, ifjúsági szervezetek, könyvkiadók, lapszerkesztőségek és közhivatalok is. Olvasóinak tábora tehát igen népes, és sok bolgár olvasóhoz jut el, sokkal többhöz, mint ahány példányban kiadjuk. A bolgár hungarológia főként azóta élénkült meg, amióta megalakult és megnyílt a Kliment Ohridszki Tudományegyetemen – egyelőre az angol tanszék keretein belül – a magyar szak. Működésének kezdetétől, 1983-tól intézetünk minden eszközzel igyekszik segíteni és támogatni munkáját. Az egyetemi magyar nyelv- és irodalomoktatás megindulásának ötödik évfordulójáról a magyar szak 1988-ban tudományos ülészak rendezésével emlékezett meg. Az ott elhangzott előadások, tudományos értekezések anyagából, valamint több hungarológus munkáiból az intézet közreműködésével tanulmánykötetet állítottunk össze, amely Budapesten a Művelődési Minisztérium és a Magyar Hungarológiai Intézet támogatásával remélhetően a közeljövőben megjelenik. Ez lesz első komoly gyűjteményes dokumentuma a szorgos múhelymunkának, amit a bulgáriai hungarológia szófiai központja, viszonylag fiatal kora ellenére, közkinccsé tehet.

Az intézeti könyvtár

Jelentős bázisa az itteni hungarológiának a Magyar Intézet könyvtára. Amint már említettük, az intézmény fennállása óta működik, de csak hosszabb idő után vált egyre korszerűbb és használhatóbb gyűjteménnyé. Könyvállománya az elmúlt 42 esztendő alatt nagyrészt kicserélődött, megújult. Legutóbb 1989-ben az Országos Széchényi Könyvtár három munkatársa, *Győri Erzsébet* vezetésével, végezte el az állományellenőrzést és a selejtezést. A könyvtári állomány jelenleg 4950 kötet könyvből áll. 1991 elejétől 17 féle magyar és 14 bolgár időszaki kiadványra fizetünk elő. Az elmúlt években ennek több mint a duplája járt rendszeresen a könyvtárnak, de a kis pénzkeret és az infláció miatt ezt a felére kellett csökkentenünk. Olvasóink keveslik a magyar lapok választékát, szükség lenne ezek bővítésére. Sajnos, könyvtárunk helyhiánnyal küszködik, emiatt mind a magyar, mind a bolgár sajtót csak a naptári év végéig gyűjtjük, a régi évfolyamokat

nem vesszük állományba. Az év végén a teljes évfolyamokat a szófiai egyetem magyar szakának ajándékozzuk, azok kivételével, amelyek szükségesek az intézeti munkához. Ez utóbbiakat a vezetőség egy ideig még megőrzi. Az intézetben csak a hivatalos közlönyöket tároljuk.

Könyvtárunk elsősorban a magyar nyelvet tanulók, a magyar szakos egyetemi hallgatók, a Bulgáriában élő vagy ideiglenesen tartózkodó magyarok igényeit szolgálja és igyekszik kielégíteni. Természetesen nyitva áll minden bolgár állampolgár számára, aki beiratkozik és használni kívánja. E funkciójából következően gyűjtőkörébe tartoznak az alapvető kézi- és segédkönyvek, lexikonok, adatgyűjtemények, monográfiák, a magyar tudományos, politikai és gazdasági élettel foglalkozó legfontosabb kiadványok, valamint a klasszikus és a modern magyar szépirodalom. Tudományterületre való tekintet nélkül gyűjti a magyar-bolgár kapcsolatok irodalmát. A szépirodalom terén csak magyar vagy magyar származású írók műveit szerzi be, a magyarul megjelent világirodalmat nem. Kivételt jelentenek a bolgár írók és költők magyar nyelven megjelent alkotásai. Természetesen külön gyűjteményben található a magyar szerzők bolgár nyelven kiadott szépirodalmi művei is. Számunkra fontos idegen nyelvű vagy többnyelvű kiadványok esetén a gyűjtés nyelvi sorrendje: magyar, bolgár, orosz, angol, francia, német. Általában minden könyvet egy példányban szerzünk be, kivételt jelentenek a sok kiadást megért klasszikusok (Petőfi, Arany, Jókai, Mikszáth stb.), valamint a nagyon keresett információs kiadványok, egyetemi segédkönyvek, szótárak.

A könyvtár használóinak ETO-szerinti szak-katalógus, alfabetikus szerzői- és címkatalógus áll rendelkezésére. A beiratkozott olvasók száma jelenleg 170 fő, ezek 70%-a értelmiségi, 20%-a egyetemi hallgató vagy tanuló, 10%-a egyéb foglalkozású. A helyben olvasók száma, akik főként a magyar sajtót igénylik, évente 250-300 fő között mozog. A könyvtárlátogatók zöme beszél vagy olvas magyarul. A helyben olvasóknak, akik nem beiratkozott használói a könyvtárnak, napi olvasójegyet állítunk ki.

A hazai könyvtárak közül, mint felügyeleti szervvel, az Országos Széchényi Könyvtárral tartjuk a rendszeres kapcsolatot, ahonnan kapjuk az *Új Könyvek* c. tájékoztatót és küldjük vissza megrendeléseinket. Sajnos, előfordul, hogy nem minden megrendelt könyvet kapunk meg, mivel

elég hosszú az átfutási idő, és addig néhány könyv elfogy a hazai könyvpiacra.

A legújabban beszerzett könyvekről az intézet havi programfüzetében, a jelentősebb, főként a kétoldalú kapcsolatainkkal foglalkozó művekről pedig a *Prozorec* című kiadványunkban tájékoztatjuk az érdeklődőket.

Az intézet könyvtárának egyik fő feladata még a hungarikák gyűjtése és továbbítása az OSZK-nak.

A könyvtárban kapott helyet hanglemeztárunk, amelynek inkább az elmúlt évtizedekben volt nagyobb jelentősége a magyar zene népszerűsítése terén. A modern elektronikus zenei technika megjelenésével átvette helyét előbb a magnetofon-, majd a videotechnika. A lemezeket egyre ritkábban keresik és használják. Állományunkban jelenleg 1278 hanglemezt tartunk nyilván. Az intézeti videotár fejlesztését csak 2-3 éve kezdhettük meg, miután korszerű vidotechnikai berendezésünket csak a múlt esztendőben vehettük használatba. Videotárunk állománya: 192 db kazetta (dokumentum-, animációs és játékfilmek, koncertek és színházi előadások felvételei)

Az intézet mai helye és szerepe Bulgáriában

Az utóbbi két esztendő folyamán, a nagy politikai és társadalmi átalakulások közepette az intézet helye és szerepe változatlanul stabil és jelentős, sőt bátran mondhatjuk: különleges jelentőségűvé vált, annak ellenére, hogy egyre komolyabb pénzügyi és gazdasági nehézségekkel kényszerülünk szembenézni és megküzdeni. Ennek okai: a hazai nehéz gazdasági helyzet, a bulgáriai erős infláció és gazdasági csőd. Mindezek ellenére főhatóságunk gondoskodik az intézet megfelelő működésének biztosításáról; programjaink szervezésében nem volt fennakadás.

Mint ismeretes, a kommunista totalitárius rendszer *Todor Zsivkov* leváltásával csak 1989. november 10-én bukott meg, párton belüli puccs formájában, a magyarországi változásokat követően majd két esztendei késéssel. Addig minden ellenzéki megmozdulást és reformtörekvést keményen elfojtottak és megtoroltak Bulgáriában. Az ellenzéki mozgalmaknak tehát nem voltak fórumai, sem komolyabb talaja és hagyománya. Az első ún. „szabad választáskor” 1990 nyarán a kommunista párt utóda, a Bolgár Szocialista Párt

szerezte meg a győzelmet, és próbálja máig diktálni saját, hatalom-megőrző elképzeléseit. Ezért az átalakulás lassan, vontatottan halad, az ország telve belső feszültségekkel, gazdasági helyzete egyre katasztrofálisabb. Ebben a szituációban a magyar demokratikus átalakulás egyre inkább vonzó példakép a bolgár köztudatban, amely mindig nagy szimpátiával viseltetett a magyar társadalmi és kulturális élet iránt. Így érthető, hogy ma különösen nagy az érdeklődés a Magyar Intézet sokrétű munkássága iránt, tapasztalatokat vonnak le belőle, és gyakran példaként tekintik. Ezt figyelembe véve, elfogulatlanul mondhatjuk, hogy munkánk az érdeklődés

hiányától egyáltalán nem szenved, sőt előtérbe került. A szófiai Magyar Kulturális Intézet jelenleg jól felszerelt, modern technikai eszközökkel, jó adottságokkal rendelkező, sokféle kulturális munkára alkalmas intézmény. Megalakulása óta nagy népszerűségnek örvend, országszerte ismerik és keresik vele a kapcsolatokat, az együttműködést a legkülönbözőbb régi és főleg új intézmények, szervezetek, de ugyanígy személyek is. Évtizedek óta része és komoly tényezője Szófia és Bulgária kulturális életének, s jelentős műhelye és fóruma Magyarország népe, kultúrája, törekvései bulgáriai megismertetésének és népszerűsítésének.

A berlini Magyar Kultúra Háza

Hegedűs Etelka

Az intézet történetéről és szerepéről

Kelet-Berlinben, a hajdani NDK fővárosának szívében 1973 januárjában, az akkori viszonyokhoz képest csaknem ideális körülmények között nyitotta meg kapuit a *Magyar Kultúra Háza*, a máig legnagyobb magyar kulturális intézet külföldön. Nevének eltérése a külföldön már működő intézetekhez képest nem funkcióváltást tükrözött, inkább igazodást az itteni fővárosban meghonosított más külföldi intézetek megszokott neveihez.

A német földön és Berlinben működő magyar könyvtári szolgáltatás azonban távolról sem ezzel az idővel veszi kezdetét. Bár a korábbi idők bemutatása nem e cikk feladata, az azonban mindenképpen említést érdemel, hogy *Gragger Róbert* professzor kiemelkedő tudományos és oktatásszervező munkájának eredményeként a berlini Collegium Hungaricum már az 1920-as években számszerűségében és tudományos értékében nemzetközileg is jelentős könyvtár működött, amely Gragger halála után, hagyatéka jóvoltából 1927-ben mintegy 8000 kötetrel tovább bővült. Ebben az időszakban az intézet könyvtárába 78-féle folyóirat járt. A napilapok gyűjtőköre a történelmi Magyarország egész területére kiterjedt, a mai határokon kívüli területekről például 30-féle napilap és folyóirat jutott el rendszeresen az intézet könyvtárába. A viszonytagságos történelem, a gazdasági válság, a nemzeti szocialista hatalomátvétel és a háborús évek természetesen nem múltak el nyomtalanul a Collegium Hungaricum és könyvtára életében. Az intézet vezetői és munkatársai, pl. *Farkas Gyula*, *Keresztúry Dezső* és *Szent-Iványi Béla* áldozatos és korántsem veszélytelen gyűjtő-megőrző munkájának eredményeként ma a Humboldt Egyetem Hungarológiai részlege felbecsülhetetlen értékű - 50 000 kötetet számláló - hungarológiai könyvtárat mondhat magáénak,